

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Alevi-Bektaşî Şiirinde Kuş Mitolojisi

Muhammet Fatih DEMİRDAĞ*

Özet

Alevilik ve Bektaşilik zengin bir kültür birikimine sahip yaşayan en önemli inanç sistemlerinde birdir. Kaynağını İslam öncesi Türk inançlarından ve İslamiyet'ten alan Alevilik ve Bektaşilik, kültürel yönden zenginliğini ve canlılığını edebiyattan günlük yaşama kadar birçok sahada varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada Alevi-Bektaşî şiiri üzerinden Alevi-Bektaşî inancında yer alan mitolojik kuş öğeleri incelenmiştir. Ayrıca çalışma Alevi Bektaşî şiirinin 20. yy. örnekleri üzerinde yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Alevi-Bektaşî, şiir, mitoloji, kuş.

Bird Mythology in Alevis-Bektashi Poetry

Abstract

Alevism and Bektashism are one of the most important belief systems that have a rich cultural accumulation. Alevism and Bektashism, which takes its source from pre-Islamic Turkic beliefs and Islam, continues its richness in culture and its presence in many scenes from literature to daily life. In this study, the mythological birds involved in the belief of Alevis-Bektash in Alevism-Bektashism. The study was based on the sample of twentieth century Alevi-Bektaşî poetry.

Keywords: Alevi -Bektashi, poems, mythology, bird.

* Arkeolog/Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
demirdagfatih06@gmail.com

GİRİŞ

İnsanlar eski çağlardan itibaren hayvanlarla etkileşim halinde olmuştur. Zira hayvanlar insan yaşamının önemli bir parçasıdır. Keza gündelik hayatta hayvanların etinden, sütünden, yününden ve gücünden yararlandığı gibi hayvanlardan büyü yapmada, tanrılara kurban olarak sunmada da yararlanılmıştır. Aynı zamanda onları evcilleştirmenin yanı sıra onlara ulvi bir anlam yükledikleri de görülmüştür. İnsanların kimi zaman hayvanların yırtıcılığı ve gücü ile korkuya kapıldıkları görülmüştür. Bundan mütevellit hayvanların üstün güçleri olduğuna dair bir inanış zihinlerde tasavvur olmuştur. Bu düşünce zamanla gelişmiş, bazı hayvanlar ilahlaştırılmıştır. Bazı hayvanlar tek başına tanrı akribütü kazansa da bazıları yarı insan yarı hayvan biçimde düşünülmüştür. Dolayısıyla inanç bağlamında totemleştirilmiş ve kültürel bir sembol haline dönüştürülmüştür.

Günümüzde hâlâ hayvanları tanrısal olarak algılayan toplulukların var olduğu bilinmektedir. Artık hayvanlara tapmayan toplumlarda ise geçmiş dönemlerden bazı izler kalmıştır. Bu bağlamda metamorfoz inancı gibi hayvanların şans ve şansızlık getirmesi gibi yaşayan inançların ilkel dönem inançlarının tezahürü olduğunu ifade edebiliriz.

Türk mitolojisinde de hayvanların önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Mamafih totem kabul edilmiş hayvanlar ve olağanüstülük yüklenen hayvanların oluşturduğu mitolojik kadro geniştir. Bu temel üzerine kurulmuş Alevi-Bektaşî inancında ise hayvanlara önemli bir yer verilmiştir. Şamanik dönemden kalma inançlar İslamiyet ile beraber geçirdiği değişimle kendine özgü inançlar meydana getirmiştir.¹ Bu çalışmada ele alınan hayvan türlerinden kuşlar; karga, turna ve anka ile sınırlandırılmıştır.

A. KARGA MİTOLOJİSİ

Kargaların ölümü akla getiren siyah renkleri, kötü şans getiren kuvvetli kalın sesleri; leş, artık yemekler veya çaldıkları mahsuller ile beslenmeleriyle kötü çağrışımlar yapan bir tür olduğu bilinmektedir. Bu sebeple kargaların sevilmeyen bir tür olduğunu ve genel olarak kötülükle/uğursuzlukla anıldığını ifade edebiliriz.

Karga çoğu toplumun mitolojisinde yer alan bir hayvandır. Keza Ohlmarks'a göre; "kaz, karga, baykuş, kuğu şamanın en çok suretine girdiği hayvanlardır" (Çoruhlu 2006: 157). Türk mitolojisinde ise kargaya başta olumlu bir anlama sahip daha sonra olumsuz anlam yüklenen bir şekilde rastlanmıştır. Zira yaratılış efsanesine göre "Tanrı Ülgen insan vücudunu yarattıktan sonra ona can vermek için Kara Han'a bir kuzgun² göndermiştir" (Uraz 1992: 156). Ayrıca Tufan efsanesine göre Tufan'dan sonra Uta-Napiştım³ suların çekilip çekilmediğini anlamak için önce bir güvercin, sonra bir kırlangıç, daha sonra da karga salıvermiştir (Uraz 1992: 156). Karga da gelmeyince Uta-Napiştım bir gemi inşa ederek beraberinde gelenlerle birlikte tufandan korunmak için yola çıkmıştır.

Karga ile ilgili anlatılan olumlu durumlardan biri de Kur'an'da yer alan bir hadisedir.⁴ Hz. Âdem'in oğullarından Kabil'in kardeşi Habil'i öldürdükten sonra biçare vaziyette beklediği bilinmektedir. Kardeşinin cesedini eve götüremeyeceğini bilir fakat cesedi ne yapacağı hakkında bir fikri yoktur. Onun bu çaresiz anında Allah bir kargayı görevlendirir. Habil'in önünde bir karga, ölen bir karga için toprağı eşeler ve ölü kargayı gömer. Bunu gören Kabil de kargayı taklit ederek kardeşini gömer. Dolayısıyla Kur'an'da anlatılan bu olayla karga insana bir nevi rehberlik yapmıştır. Bu bağlamda insanlık için çok önemli bir konuda insanların nasıl davranması gerektiğini, ölüleri nasıl muhafaza edeceklerini öğretmek için bir kargayı seçmesinin karganın mahiyetini arttırdığını ifade edebiliriz. Keza bu olay kargaya bakışın pozitif olması açısından önemli bir nedendir.

¹ Şamanizm'de hayvanların önemli fonksiyonlarının olduğu ifade edilmektedir. Şamanlar her türlü ruhla münasebet kurduğu gibi hayvanlarla da iletişim kurup onları etkileyebilmekteydiler. Hayvanlarla konuşan Şamanlar onlarla iş birliği içine girerlerdi. Şamanlara yardımcı olan hayvanlar bazı zamanlar da Şamanlar ile beden değiştirirler onlarla konuşur ve yardımcı olurlardı (Harner 2006: 98).

² Karga ile aynı familyadan olan kuzgun bazı anlatımlarda karga yerine ifade edilmiştir. Ayrıca kuzgunun isim olarak Anadolu'da kullanılmış olması olumlu kodlamanın örneklerinden biridir.

³ Gilgamiş Destanı'nda yer alan Tufan hadisesini yaşayan kişi, Hz. Nuh.

⁴ Kur'an'da Mâide suresinde geçer (27-32). Kardeşlerin adları verilmez; Âdem'in oğulları olarak bahsedilerek kardeşlik, aile içinden çıkarılıp genişletilir, ortaklaştırılır. Allah ile Kabil'in diyalogu söz konusu bile değildir. Kabil ile Habil arasında sözel bir atışma mevcuttur. Habil, Allah yasakladığı için kardeşine, ölümüne sebep olsa bile karşılık vermeyeceğini söyler ve kendi günahlarını da Kabil'in üstlenmesini, böylece bir zalim olarak ateşle atılıp yakılmasını diler. Allah, Habil öldürüldükten sonra kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için Kabil'e yeri eşeleyen bir karga gönderir. Bunun üzerine Kabil, "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olamadım ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu."

Zaman içerisinde karganın bu pozitif anlamının negatif bir hal aldığı görülmektedir. Bir inanışa göre kargalar Hz. Ali'nin mezarına pislemişlerdir. Çok yaygın bir hikâyeye göre ise Hz. Muhammed düşmanlarından kaçmak üzere bir mağaraya saklandığında, onu ilk fark eden, o zamanlar beyaz olan kargadır. Karga, Hz. Muhammed'i ele vermek için "Ğar! Ğar!" yani "Mağara Mağara" diye bağırır. Ancak onu anlamayan Hz. Muhammed'in düşmanları mağaraya bakmadan geçip gider. Hz. Muhammed de mağaradan çıkınca kargayı kara renge dönüştürerek onu lanetler. O günden sonra da karga işte bu "Ğar! Ğar!" şeklindeki hain ötüşünü tekrarlamak zorunda kalır (Sax 2006: 64). Bu sebeple çeşitli anlatımlarla karga rehberliği, haberciliği ve zekâsı ile oluşturduğu anlamı yitirir ve kötülüğü çağırıştırır. Öyle ki günümüze ulaşan ve kullanımı yaygın olan "Kılavuzu karga olanın burnu pislikten çıkmazmış" gibi atasözlerine, "leş kargası!" gibi deyimlerde karga sadece kötülünen, çirkin huylu bir hayvan olarak kabul edilir. Burada karga imajının olumludan olumsuzu dönüşmesinde onun renginin kara ve siyah olmasıyla, Türk kültüründe kara rengin kuzeyi, ölümü, kötülüğü, soğuğu vb. sembolize etmesinin de önemli olduğunu belirtmekte yarar vardır (Özbaş 2010: 62).

Alevi-Bektaşî inancında da karganın çağrışımlarının olumlu olmadığı görülmektedir. Zira karga kötü haber ile ilişkilendirilmiştir. Karganın bir yere gelmesi ardından kötü bir haber geleceğini düşündürmüştür. Bu bağlamda karga ya kötü haber getiren ya da bizatihi kötülüğü, belayı taşıyan bir hayvan olarak görülmüştür.

"Olgun insan boşa eylemez inat
Hakikat yolunda edelim sebat
Bak kara belaya, açmıştı kanat
Her an üstümüzde uçmakta kardeş" (Atalay 1996: 134)

Dörtlülüğü yorumlayacak olursak; âşık bu dörtlükte kâmil insanın boş yere inat etmemesi gerektiğini ve bu yüzden hakikat yolunda sebat etmek gerektiğini söyler. Keza kişinin yaşayacağı kötü imtihanlara karşı sabır göstermesi, sebatla bulunması gereklidir. Âşık burada dayanıklı olunması gerektiğini söylediği musibet ve belaları; "uçarak gelmekte olan kara bela" yani karga ile sembolize eder.

"Gerçeklerden çekinirsen kaçarsan
Yalancı ağyare kucak açarsan
Kel kargalar ile konar göçersen
Gerçekler yurduna konma bir daha" (Koçak 2004: 84)

Burada Âşığın "Hakikatten çekinip kaçarsan, hakikate yabancı uzak olan yalancılara kucak açarsan; kel kargalar ile konup göçersen, hakikat yurduna konma bir daha" anlamındaki bu dörtlüğünde kargaya yine olumsuz çağrışımla rastlanmaktadır. Ayrıca kötü insanlarla beraber olmak kargalarla beraber olmakla ilişkilendirilmiştir.

"Nazar kıldım şu illere
Gülleri solmuş da geçmiş
Hakikat bahçesine
Kargalar dolmuş da geçmiş" (Orhan 1999: 252)

Âşık viran olmuş şehri tasvir ederken burada kargaların oraya uğrayıp bir müddet kaldıklarını dile getirmektedir. İller diyerek bahsettiği hakikat bahçesidir. O da kişinin ruhunun masivadan arınıp, ilahi doğruları kendi doğruları sayan benliğidir. İşte bu hakikat bahçesine dolan kargalar orayı tarumar eyleyip gitmişlerdir. Burada kargalar insanı Hak'tan uzaklaştıran masivaya benzetilmiştir. Zira kargalarla dolu bir yerin tasavvurunun zihinde kara bir tabloyu, başka bir ifadeyle felaketi çağrıştırdığı belirtilmektedir. Âşık da kişinin gönlünün bu hale geldiğini dile getirir.

"Bu encüme basma zâhid-i bî-dîn
Kim zâg-ı siyâh sahn-ı gülistâne yakışmaz" (Gümüsoğlu 2008: 317)

Âşık bu beyitte "Ey dinsiz zahid, bu meclise girme; çünkü kargalar gül bahçesine yakışmaz" demektedir. Gül bahçesine yakıştırmadığı karganın görüntüsü, sesi ve ebatı buna sebep olsa da; karga gibi kötülüklerle beraber anılan bir hayvan, sükûtun ve huzurun tasavvuru gül bahçesinde düşünülmesi imkânsızdır. Dinsiz olarak kabul ettiği zahidin de o karga gibi âşık'ın olduğu meclise girmesi imkânsızdır.

Görüldüğü üzere mitolojide olumlu ve olumsuz anlam taşıyan hayvanlardan biri kargadır. Esasen karganın zekâsı ve yeteneği olumlu bir anlam teşkil etmiştir. Alevi-Bektaşî mitolojisinde ise kötülüğün, belanın bir

sembolü olmuştur. Aynı zamanda Alevi-Bektaşî şiirinde kötülüklerin ve kara haberin sinyalcisi olmasıyla da yer edinmiştir. Ayrıca karga ile bereketsizlik bir arada düşünülmüştür.

B. TURNA MİTOLOJİSİ

Turnaya birçok kültürde kutsal sayılan kuşlardan biri olarak rastlanmıştır. Genel olarak haberci kuşlardan sayılan turnanın uğur ve iyi haber getirdiğine inanılır.

Turnanın gerdanında ve başında bulunan tüyler “tel” olarak isimlendirilir. Telli turnalar uğur getirir. Telli turna şiirlerde, türkülerde, atasözlerinde, deyimlerde yer aldığı gibi; Anadolu insanının giyiminde ve kullandıkları birçok eşyada motif olarak da kullanılmıştır.

Turna, halk ananemize göre mübarek, akıllı, her hareketi doğru mukaddes bir kuştur. Bu sebeple uçuşları bir düzen ve sıra içinde olur. İnsanların yeryüzünde yaptıkları fena hareketlerden teessür duyarak zaman zaman yollarını şaşırırlar. Turnanın yolunu şaşırtmak ve onu havada tutmak günah sayılır” (Elçin 1997: 66).

Kültürümüzde ise mübarek olarak kabul edilen turnayı herhangi bir sebepten öldürenin başına bir felaket geleceğine dair bir inanış vardır. Belki de turnanın zarif görüntüsü, büyüklüğü mevsimlik kuşlardan olması onunla ilgili inanışların oluşmasına sebep olmuş olabilir. Bunun yanında Alevî ve Bektâşîler de ezelden ebede giden yolda, yoklukta varlığın sırrına ermiş olan turnayı eski Türk inanışının tesiri ile kendi prensipleri içinde değerlendirmişlerdir. Zira Bektâşîler’e göre turnalar ilâhî aşkla yola giden imân-ikrar sahibi canları, turna katarı da “Ayn-ı Cem’i” temsil etmeleri yönünden önemlidir. Ayrıca turna lâdini halk edebiyatımızda görüldüğü gibi Alevî ve Bektâşî şehrimizde de bir haber motifidir. Sesini de Hazreti Ali’den aldığı düşünülmektedir. Sevgiyi bülbülden, aşkı gülden, hikmeti arıdan alan erenler şevka turna ile ulaşmışlardır” (Elçin 1997: 72).

Turna donuna girme eski Türk inancında olduğu gibi İslamiyet’ten sonraki Türk inancında ve Alevi Bektaşî inancında da yer edinmiştir. Özellikle Şamanlar turna şekline girip uçmaktaydı. Yine Ahmet Yesevî’ nin çağrıldığı meclislere turna donuna girerek geldiğine inanılırdı. Alevi-Bektaşî inancında ise turnanın Hz. Ali’yi temsil ettiğine inanılır. Buna ilaveten Hacı Bektaş Veli de turna donuna girerdi (Melikoff 2009: 157).

“Güvendiğim dost köyüne
Dağlar girmiş aralanmış
Alkanı akmış tüyüne
Telli Turna'm yaralanmış” (Aktaş 2006: 205)

Âşık Daimi'nin “Sen Şah'ı Lokmana Benzersin” isminde türküsü;

“Gitme turnam gitme nerden gelirsin
Sen nazlı canana benzersin turnam
Her bakışta beni mecnun edersin
Sen kaşı kemana benzersin turnam
Turnam gökyüzünde pervane döner
Maşuk aşıkına badeler sunar
Aşar karlı dağı engine konar
Sen mâhitabana benzersin turnam
Üzülüdür deli gönlüm üzülü
Mah yüzüne çifte benler düzülü
Seni sevmeyenler haktan yüzülü
Abdal Pir Sultan'a benzersin turnam
Gitme turnam gitme nerden gelirsin
Sen nazlı canana benzersin turnam
Her bakışta beni mecnun edersin
Sen kaşı kemana benzersin turnam
Turnam gökyüzünde pervane döner
Maşuk âşıkına badeler sunar
Aşar karlı dağı engine konar
Sen mâhi tabana benzersin turnam
Daimi'yim aşkın sinemi yakar

Ah ile feryadım semaya çıkar
 Vuruldu sinemden kanlarım akar
 Sen Şah'ı Lokman'a benzersin turnam" (Orhan 1999: 115)

Bu türkü turna sembolü açısından karakteristiktir. Zira turna motifi don değiştirme motifi⁵ ile beraber karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali'nin turna donuna girdiğine inanılması inancı turnaya kutsal bir özellik kazandırmıştır. Aynı zamanda turna sadece Hz. Ali değil, Pir Sultan Abdal ve diğer önemli şahsiyetlerin de donuna girdiğine inanılan bir kuş olmuştur.

Sonuç olarak turnanın hüsn-i kabul görmesinin sadece Alevi-Bektaşî şiirlerinde ve türkülerinde değil; hayatın diğer alanlarında da karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda turna ismi verilmiş yer adları ve turna motifli işlemler bunlardan biridir. Ayrıca turnanın uğur getirmesi, koruyucu olduğuna inanılması ona karşı bir beklenti meydana getirmiştir. Buna binaen medet umulan pirlere gibi turnanın da yolu gözlenmiştir. Çünkü inanca göre turna hayrın habercisidir.

C. ANKA MİTOLOJİSİ

Türk mitolojisinde Tuğrul, İran mitolojisinde Simurg, Arap mitolojisinde Anka olarak geçen bu kuş diğer medeniyetlerin mitolojisinde de yer almıştır. Bu sebeple Anka ile ilgili birçok efsane türemiştir.

Anka kelimesi İbranice "anak" kelimesinden türemiştir. Anak, isim olarak gerdanlık, uzun boyunlu dev anlamlarına, fiil olarak ise gerdanlık takmak, boğmak, boğazı sıkamak anlamlarına gelir. Anka; uzun boyunlu, ismi olup cismi olmayan büyük bir kuştur. Simurg Zümrüdüanka adlarıyla da bilinir. Cennet kuşuna benzer yeşil bir kuş olduğu için bu ad verilmiştir. Bu adların dışında Anka, Semender, Devlet Kuşu, Phoenix, Tuğrul, Hümâ adlarıyla da bilinir. Bulunduğu yerdeki kuşları avlayarak batıya doğru uçtuğundan Anka-yı muğrib de denir (Özkırımlı 1987: 112). Uçtuğu zaman gökyüzünün karardığına ve uçarken gök gürültüsü veya sel sesine benzer ses çıkardığına inanılır. Tüpleri büyük ve göz kamaştırıcı bir güzelliğe sahiptir. Ayrıca zeki ve insan gibi düşünen bu kuşun üstün yetenekleri olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple Anka Hint mitolojisindeki Garuda⁶ gibi kuşlar padişahıdır.

Alevi-Bektaşî şiirinde yer alan Anka sembolizmi tasavvufi özelliğe sahiptir. Anka kuşu tasavvufta vahdeti simgeler. Anka'nın tasavvufi hüviyetini anlatan en önemli eser *Mantıku't-Tayr*'dir. Bu eserde Simurg⁷ ismiyle geçen Anka'nın özelliklerini anlatan geniş bir bölümün ardından hikâyeye geçilir. Hikâye ise kuşların Kaf dağındaki Simurg'a ulaşmak amacıyla çıktığı yolculuğu anlatmaktadır. Bu yolculuk tasavvufta yer alan makamları sembolize eder. Sonunda menzile ulaşan kuşlar onu göremezler; çünkü o Allah'tır ve onun varlığının tecellileri her yerdeyken onun kendisinin cismi yoktur. Amaç onun işaretleriyle hemhal olup, onda fena olmak ve beka bulmaktır. Bu sembolizmle anlaşıldığı üzere Anka Allah'tır ve bütün kuşların yani insanların tasavvuf yolcularının sultanıdır.

İranlı mutasavvıf Feridettin Muhammed Attar yapıtların bir bölümünde Hz. Ali'yi tanılaştırmıştır. *Bülbülname* adlı kitabında kuşların Kırklar olarak erenleri temsilen yaptıkları bir yolculuğu anlatır. Bu yolculuk sonunda Tanrı'nın, ilahi gücün önüne varırlar" (Alkan 2005: 101).

⁵ Don değiştirme motifi halk anlatılarında özellikle halk masallarında, gerçek yaşamın aksine ruhun teslimiyetini amaçlamaz. Bilakis simgesel ölümü yaşayan masal kahramanına geriye dönüş imkânı sağlar. Bu geçiş aşaması yani belli bir süre başka "dona girme" durumu hayvan veya kuş donuna girmiş şehzade ve peri kızları için aynı zamanda "korunma" evresidir; *Vilayetname-i Hacı Bektaş Veli*' de Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donunda Anadolu'ya geldiği anlatılır. Pir Sultan Abdal Kaygusuz Abdal gibi Alevi- Bektaşî inancında önemli yere sahip olan isimlerin de don değiştirdiğine inanılır (Gülbaş 2009: 132).

⁶ Hint mitolojisine göre Garuda Tanrı Vishnu'nun taşıdır ve bu özelliğinden dolayı Vishnu onu ölümsüz ve seçkin hâle getirir. Ayrıca Garuda yılanların amansız düşmanıdır ve yılan zehrine karşı sihirli bir güce sahiptir (Funk-Wagnalls 1972: 441-442).

⁷ Arapçada Anka, Farsça'da Simurg adı verilen Türkçede ise bu iki isimle ya da bu iki ismin birleşmesinden meydana gelen Zümrüdüanka (Simurg u Anka) adıyla anılan, İslâm tasavvuf ve sanatında da önemli yer tutan efsanevi kuş, benzer nitelikteki başka kuşlarla karıştırılmıştır. Kaynaklarda Türk edebiyatına Simurg efsanesinin bir motif olarak İran edebiyatından geçtiği söylenmekle birlikte bunun pek doğru olmadığı da belirtilmektedir. Türk kavimlerinin folklorunda, destan ve masallarında uzun bir epizot olarak önemli bir yer tutan Simurg'un İslâm'dan önceki Türk kavimleri arasında da yayıldığı tahmin edilmektedir. İslâm İran edebiyatının eski Türk masallarındaki Tuğrul, Alp Kara Kuş vb. adlı kuşun yerine Simurg'u koymuş olabileceği de öne sürülmektedir (İnan 1987: 350-352).

“Ey va’iz sen bize va’z edemezsin
Çünkü her bir ilmin deryâsıyuz biz
Bizim yurdumuza hiç gidemezsin
Hakikat kâfının ankâsıyuz biz” (Gümüšoğlu 2008:311)

Harâbî bu dörtlüğünde vaize seslenir. Vaiz ile inancını şekilden ibaret kabul eden zahidi işaret etmektedir. Onun kendi yurduna gelemeyeceğini söyler. Çünkü “her bir ilmin deryasıyuz biz” diyerek vahdeti kasteder. Allah’ın ilmi dünyada tecelli etmiştir, insanlar her birini ayrı ayrı bilseler de hepsi aslında bütündür ve birdir. Anka’nın vahdeti sembolizminden yararlandığı bu ifadelerin son mısraında “Hakikat kâfının ankâsıyuz biz” der. Kafdağı kişinin ulaşması gereken menzildir ve parçaların bütün olduğu yer orasıdır.

“Terkeyle benliği irfana karış
Neylersin benliği kulluğa çalış
Cahil kâmil ile edemez yarış
Serçe kuşu Anka ile eş olmaz” (Gül 1984: 132)

Kişi tasavvuf yolculuğuna çıktığında nihayeti benlikten vazgeçmektedir. Zira benlikten vazgeçince kulluğun makamlarına ulaşılır. Sıdkî Baba burada serçe kuşu ile Anka denk olamaz demekle; bu yollardan geçmemiş yahut geçmekte olan ile menzile varmış olanın bir olamayacağını dile getirmiştir.

Yukarıdaki ifadelerle Anka diğer medeniyetlerde olduğu gibi Türk kültüründe de yer edinmiş mitolojik bir kuştur. Mensur eserlerde olduğu gibi manzum eserlerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Buna ilaveten Anka’nın mitolojik öyküsü zamanla tasavvufi bir yorum da kazanmıştır. Özellikle Alevi-Bektaşî şiirinde Anka’nın tasavvufi yorumu ile daha çok karşılaşmıştır. Ayrıca Anka’nın sahip olduğu olağanüstülükler ve onunla beraber anılan mitolojik bir dağ olan Kafdağı da Alevi-Bektaşî şiirinde bu yönüyle yer almıştır.

SONUÇ

Alevi-Bektaşî şiirinde yer verilen mitolojik kuşlara Türk mitolojisi ile paralel anlamlar atfedildiği görülmektedir. Ancak bazı kuşlara sadece Alevi-Bektaşî inancına has anlamlar atfedilmiştir. Bu bağlamda Anka ve kargaya, Türk mitolojisi ile aynı doğrultuda anlamlar yüklediği göze çarpmaktadır. Turnaya ise Türk mitolojisinde sahip olduğu anlamların dışında Alevi-Bektaşî mitolojisinde özel anlamlar yüklediği belirtilmiştir. Bu hayvana başlı başına yer verildiği gibi don değiştirme motifiyle de beraber kullanımı sık olmuştur. Keza don değiştirmenin (metamorfoz) üstün ve kutsal kişilerin sahip olduğu özellikler olarak görüldüğünü ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

Aktaş, İhsan. (2006). *Anadolu’yu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif*, Baran Ofset, Ankara.

Alkan, Erdoğan. (2005). *Sayılar ve Hayvanlar Simgeleriyle Alevi Mitolojisi*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Atalay, Adil Ali. (1996). *Âşık İbreti-İlme Değer Verdim*, Can Yayınları, İstanbul.

Çoruhlu, Yaşar. (2006). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.

Elçin, Şükrü. (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Funk-Wagnall. (1972). *Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*, New York.

Gülbaş, Ali Ekber. (2009). *Aşk ve Gurbet IV*, Can Yayınları, İstanbul.

Gül, Muhsin. (1984). *Sıdkî Baba-Hayatı ve Şiirleri*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.

Gümüšoğlu, Dursun. (2008). *Harabi Divanı*, Can Yayınları, İstanbul 2008.

Harner, Michael. (2006). *Şamanın Yolu*, Butik Yayınları, İstanbul.

İnan, Abdulkadir. (1987). "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda", *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Bas. Ankara.

Koçak, Ahmet. (2004). *Yirminci Yüzyılın İnsanlarıyız*, Alev Yayınları, İstanbul.

Orhan, Yedigâr Aydın. (1999). *Âşık Daimi-Hayatı ve Eserleri*, Can Yayınları, İstanbul.

Özbaş, Mustafa. (2010). "Kurtarıcı Kargadan Burnu Pislikten Çıkmayan Kargaya: Türk Halk Anlatılarında Karganın Dönüşümü", *Millî Folklor*, Sayı. 88, Ankara.

Özkırımlı, Atilla. (1987). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi "Anka" mad.*, C. 1, Cem Yayınevi, İstanbul.

Sax, Boria. (2006). *Toplumun Aynasında Karga*, (çev. Banu Büyükal), Kitap Yayınevi, İstanbul.

Uraz, Murat. (1992). *Türk Mitolojisi*, Mitolojya Yayınları, İstanbul.